

խախտելու Աւետարաններու յոյն սկզբնագիրը կը ներկայացնէ նախադասութիւններու զանազան կազմեր, որոնց ընդհանրապէս կը հետեւին գոթ., սլ. եւ հայ թարգմանութիւնները, ինչպէս ցոյց կու տան մէջ բերուած հետեւեալ օրինակները, զի ձև աւտի-
 σητε εν τῷ ὀνόματι μου, τοῦτο ποιήσω, «զոր ինչ ինքրիցէք յանուն իմ, արարից զայն», Յովհ. ԺԴ. 13, καὶ αὐτοὶ οὐ συνή-
 καν τὸ ῥήμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς, «եւ նքա-
 ոչ իմացան զբանն, զոր խաւտեցաւ ընդ նոսա», Դուկ. Բ. 50, Μαρία τὴν ἀγαθὴν
 μερίδα ἐξελέξατο ἤτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς, «Մարիամ մասն բարի ընտրեաց,
 որ ոչ բարձր ի սմանէ», Դուկ. Ժ. 42: Թարգմանիչները զիտեն յարգել նախա-
 կադարանին կազմը նոյն իսկ այն պարա-
 գային, երբ յարաբերեալը յարաբերականին
 մէջ կը գտնուի հիւսուած այսպէս ի ձեռն
 ἡμέρα ἐξῆλθεν Ἄωτ ἀπὸ Σοδὼμων, ἔβρεξεν πῦρ,
 «եւ յորում աւուր ել Դովա ի Սողոմոն,
 տեղաց հուր», Դուկ. ԺԷ. 29 եւ կամ
 լեւեռայն ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήχαμεν,
 «զոր պարտեաքն առնել, արարաք», Դուկ.
 ԺԷ. 10: Բայց ինչպէս գոթ. եւ սլ. Թարգ-
 մանութիւններն ունին այս մասին առանձ-
 նայատուութիւններ, նոյնպէս եւ հայն ունի
 մասնաւոր շեղումներ յոյն սկզբնագրէն:
 Այսպէս հայ թարգմանիչը կը սիրէ յարա-
 բերեալը գետեղել անընդմիջապէս յարա-
 բերականէն յառաջ՝ λησταῖς περιέπεσεν ο
 καὶ ἐξέδυσαν αὐτόν, «անկաւ ի ձեռս աւա-
 դակաց, որք մերկացին զնա», Դուկ. Ժ. 30,
 նոյն կարգը կը պահուի երբ հայն իւրովի
 կը յաւելու յարաբերեալ մը, զոր լեւեռայն
 ունի յոյնը՝ «Եթէ տայք փոխ այնոցիկ,
 յորոց ակն ունիք առնուլ, որ շնորհ է ձեր»,
 Դուկ. Զ. 34 = ἐὰν δανίσγητε παρ' ὧν ἐλπί-
 ζετε λαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν, αἴψα αὐ-
 τῶν ἀποδοθήσεται ὑμῖν, «սակեալ կը թուի
 թէ կը կառչի այս ձեւին հայ թարգմանիչը,
 որ յոյնին ընդունելու-
 թիւնը կը փոխակերպէ երբեմն յարաբերա-
 կանի՝ ἐθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ

τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς, «զարմանային
 վասն բանիցն, զոր խաւտեցան ընդ նոսա
 հովիւքն», Դուկ. Բ. 18 եւ ἰδόντες θὲ οἱ
 βύσχοι τὸ γεγονός ἐφύγον, «իբրեւ տեսին
 խոզարածքն զիրան որ եղեն, փախեան»,
 Դուկ. Ը. 34: Որպէս զի յարաբերեալը
 յարաբերականի մէջ չըջանալուի, հայ
 թարգմանիչը շատ անգամ կը շեղի կամ-
 վին իր սկզբնագրէն՝ ἔδοξε κάμοι... καθ' ἑξῆς
 σοι γράψαι... ἵνα ἐπιγνῶς, περὶ ὧν κατηχή-
 θης λόγων, τὴν ἀσφάλειαν, «կամ եղեւ եւ
 ինձ... կարգաւ գրելքեզ... զի ծանի-
 ցես զբանիցն, որոց աշակերտեցար զճշմու-
 րութիւնն», Դուկ. Ա. 4, κατὰ τὰ αὐτὰ
 ἔσται ἡ ἡμέρα ὃ νῆος τοῦ ἀνθρώπου ἀποκα-
 λύπτεται, «ըստ նմին աւրինակի եղիցի եւ
 յաւուրն, յորում որդի մարդոց յայտնուի-
 ցի», Դուկ. ԺԺ. 37, ἦρξατο ἅπαν τὸ πλῆθος
 ... αἰνεῖν τὸν Θεὸν... περὶ πασῶν ὧν εἶδον
 γινομένων δυνάμεων, «սկսաւ ամենայն բազ-
 մութիւնն... աւրհնել զԱստուած...
 վասն ամենայն եղերց զաւրութեանցն, զոր
 տեսին», Դուկ. ԻԴ. 1: Նոյն կանոնը գոր-
 ծածական է նաեւ այն պարագաներուն, երբ
 յոյնին ընդունելութիւնը հայուն մէջ կը
 փոխուի կը դառնայ յարաբերական՝ τίς
 ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὁρ-
 γῆς, «՞ ցոյց ձեզ փախչել ի բարկութենէն,
 որ գալոց է», Դուկ. Գ. 7, στραφεὶς τῷ ἄκο-
 λουθῶντι αὐτῷ ὄχλῳ εἶπεν, «զարձաւ առ-
 ժողովուրդն, որ երթային զհետ նորա եւ-
 ասէ», Դուկ. Է. 9, εἶδεν τοὺς βάλλοντας τὰ
 δῶρα αὐτῶν πλουσίους εἰς τὸ γαζοφυλάκιον,
 «ետես զմեծատուան, որ արկանէին զտուր-
 իւրեանց ի գանձանակն», Դուկ. ԻԱ. 1, πάντες
 οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι... τύπτοντες τὰ
 στήθη ὑπέστρεφον, «ամենայն ժողովուրդն,
 որ եկեալ էին... բախտէին զիրուքս եւ դառ-
 նային», Դուկ. ԻԳ. 48. Հետաքրքրական է
 սա նախադասութիւնը, ուր թարգմանիչը
 յոյն ընդունելութիւնը կը փոխէ յարա-
 բերականի՝ առանց բառակարգը խանգարե-
 լու՝ «զատաստանն իմ ճշմարիտ է, զի չեմ

միայն, այլ ես եւ որ առաքեացն զես հայր»,
 Յովհ. Ը. 16, ἡ χρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἐστίν,
 ὅτε μόνος οὐκ εἶμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με
 πατήρ. Հայ դասական ինքնագիր մատենա-
 պետութեան մէջ — կը յարէ Cuendet —
 յարաբերականը կարող է յառաջադրուիլ
 նախադասութեան, որմէ կախում ունի,
 այսպէս «որ ոչն է բարի, զայն Արհմն արար»,
 Եղեղէ, էջ 20, այս կարգը սակայն յաճա-
 խակի գործածութիւն չի վայելեր, եւ ընդ-
 հանրապէս յարաբերականը կը հետեւի
 անընդմիջապէս իր յարաբերեալին՝ «աղ-
 բերք մշտաբուղիք, որ ի նորա հրամանէ
 կարգեցան, հանապազ բղեն», Եգնիկ.,
 էջ 11. Հայ դասականներու կիրարկած
 կարգը համաձայն է հետեւաբար — կեզ-
 րակացնէ Cuendet — Աւետարաններու
 թարգմանչին հետեւած ուղղութեան:

ԺԱ. Մասնականը: — Յոյն սկզբնա-
 գրին ἄλλος եւ ἕτερος մասնականներուն դէմ
 հայուն գործածած «այլ» եւ «միւս» մաս-
 նականներն ընդհանրապէս գոյականէն ան-
 միջաբար յառաջ դասուելու ձգտումը ու-
 նին, ինչպէս ցոյց կու տան հետեւեալ չա-
 փազանց անկախ հայացած մէջբերումները՝
 «այլ նաև ոչ գոյր անդ, բայց միայն ի
 միոյն», Յովհ. Զ. 22, πλοῖαριον ἄλλο οὐκ
 ἦν ἐκεῖ εἰ μὴ ἓν, «եւ միւս աշակերտն»,
 Յովհ. ԺԸ. 16, ἐξῆλθεν οὖν ὁ μαθητῆς ὃ
 ἄλλος, «յարեաւ այլ թագաւոր յԵգիպտոս,
 որ ոչ ճանաչէր զՅովսէփ», Գործք. Է. 18,
 ἄνεστη βασιλεὺς ἕτερος ἐπ' Αἴγυπτου δὲ οὐκ
 ᾔδει τὸν Ἰωσήφ, Հետագայ նախադասու-
 թիւններու մէջ յոյն բնագրին անջատած
 եղանակը հայը կ'աւրնթերադրէ անկախա-
 բար՝ προσέθετο ἕτερον πέμψαι δοῦλον, «յա-
 վել միւս եւս ծառայ յղել», Դուկ. Ի. 11,
 εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν
 περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας, «զի
 եթէ զնոսա Յիշուպայ հանդուցեալ էր, ապա
 վասն այլոց աւուր ոչ խաւտէր յետ այնորիկ»,
 Հեբր. Գ. 8, τίς ἐτι χρεία... ἕτερον ἀν-
 στασθαι ἱερέα, «զի՞նչ պիտոյ էր... այլում

բաժանայի յառնել», Հեբր. Է. 11: «Այլ»
 եւ «միւս» մասնականները ճիշտ գոյականէն
 յառաջ դասուելու գործածութիւնը կը գտնէ
 Cuendet նաեւ հայ դասականներու քով:
 Երբ հայ թարգմանիչը զնոյն մասնա-
 կան ածականին համազոր կը կարգէ «ինքն»
 («ինքն իսկ») մասնականը, բառակարգը կը
 պահէ անփոփոխ՝ αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης απο-
 στείλας ἐκράτησεν τὸν Ἰωάννην, «զի ինքն
 Հերովդէս առաքեաց կալաւ զՅովհաննէս»,
 Մարկ. Զ. 17, αὐτὸς γὰρ ὁ πατήρ φιλεῖ ὑμᾶς,
 «զի ինքն իսկ հայր սիրէ զձեզ», Յովհ.
 Ժ. 27, բայց միջամտութեամբ մասնական
 ածականին գոյականէն անջատումը սակայն
 բնաւ չի կրնար հանդուրժել մաքրապաշտիկ
 թարգմանիչը, իսկոյն կը փոխէ հետեւա-
 բար բառակարգը՝ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ
 ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, «ինքն Յիսուս
 էր անց իբրեւ երեսնից սկսեալ», Դուկ.
 Գ. 23: Իսկ երբ յոյն միեւնոյն զնոյնը կը
 թարգմանէ «նոյն» մասնականով, մասնա-
 կանը կը նախադասէ գոյականին՝ ἐν αὐτῇ τῇ
 ὥρᾳ, «ի նմին ժամո», Դուկ. Ժ. 21, τῷ
 αὐτῷ μέτρῳ, «նովին չափով», Դուկ. Զ.
 38, ուր, ինչպէս կը տեսնուի, յոյն սլ
 նախադասած է ածականը, մինչ հետեւեալ
 յառաջբերութիւններու մէջ ակնյայտի է
 հայուն յոյնին հակառակ մասնականը նա-
 խադասելու ձգտումը՝ μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ
 ἰσαοῦσιν ἐκείνῳ τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς,
 «Սահակաւ եւ Եսայիքաւ հանդերձ ժա-
 րանգակցաւ նոցին աւետեաց», Հեբր. ԺԱ.
 9, κατέβαινον ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ, «եղեւ...
 իջանել ընդ նոյն ճանապարհ», Դուկ. Ժ.
 31, χήρα ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, «այրի մի
 էր ի նմին քաղաքի», Դուկ. ԺԸ. 3: Վեր-
 ջապէս հայ թարգմանիչը չի կատար «նոյն»
 մասնականին եւ «նոյն» ու «գոյն» դիմորոշ-
 անգամ թէ ազատ շարժելու կարելութիւն
 կու տան իրեն հայ լեզուի առանձնայատ-
 կութիւնները, այսպէս κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποιοῦν
 կը թարգմանուի յաւելուածով՝ «ըստ դմին

աւրինակի առնէին», Ղուկ. Զ. 23 եւ πα-
ραχρημα εστη η ρυσις του αιματος αυτης,
որ նոյնպէս կը ստանայ թարմատար՝ «նոյն-
ժամայն եկաց բղիումն արեան նորա»,
Ղուկ. Ը. 44, ուր ազատաբար ներմու-
ծուած անուաններուն նախադաս մասնական
ածականները կը կազմեն «զմին» եւ «նոյն»:
Կը յաւելուէ Cuendet թէ նաեւ հայ դա-
սականներու քով «սոյն», «դոյն» եւ «նոյն»
զիմորոշները կը նախադասուին իրենց պատ-
կանած գոյականներուն:

Յոյնին πας, απας եւ δλος մասնական-
ները հայը կը թարգմանէ միշտ «ամենայն»-
ով՝ «ամենքեան» կամ «ամենքին» յոգ-
նականով: Եթէ մասնականը նախադաս է
յոյնին մէջ, հայն ալ կը ջանայ նախադա-
սել մասնականը՝ πασα σαφς, «ամենայն
մարմին», Ղուկ. Գ. 6, εφ' δλην την γην,
«ի վերայ ամենայն երկրի», Ղուկ. ԻԳ. 44,
իսկ եթէ յոյնը կը յետադասէ ածականը,
հայը շատ քիչ անգամ է որ կը հետեւի
իր սկզբնադրին՝ οι μαθηται παντες, «աշա-
կերտքն ամենքին», Մատթ. ԻԶ. 56, ο λαος
απας, «ժողովուրդն ամենայն», Ղուկ. ԺԹ.
48, մինչ այլուր ընդհանրապէս մասնական
ածականը կը նախադասուի՝ τας πολεις πα-
σας, «ընդ ամենայն քաղաքս», Մատթ. Թ.
35, αι τριγες της κεφαλης πασαι, «ամե-
նայն իսկ հեր գլխոյ», Մատթ. Ժ. 30, κατηρ-
τισμενος δε πας... «ամենայն կատարեալն»,
Ղուկ. Զ. 40, η οικια αυτου δλη, «ամենայն
տուն իւր», Յովհ. Գ. 53, την χρισιν πασαν,
«զամենայն դատաստան», Յովհ. Ե. 22:
Հայ դասական լեզուի նկարագիրը հաստա-
տուն պահելու մասնաւոր զիտումով է որ
հայ թարգմանիչը կը խորշի բաժանումէ՝
δτι δλη συγχυνηται Ιερουσαλημ, «եթէ
խոովեալ է ամենայն Երուսաղէմ», Գործք,
ԻԱ. 31, դարձեալ η δε Μαριμ παντα συνε-
τηρει τα ρήματα ταυτα, «Եւ Մարիամ զա-
մենայն զբանս զայսոսիկ պահէր», Ղուկ. Բ.
19: Վերջապէս երբ բառակարգն ազատ է,
հայ թարգմանիչը առաջին տեղին է որ կը

վերապահէ «ամենայն»-ի, այսպէս παντα-
χοϋ տեղական մակբայը կը թարգմանուի
«ընդ ամենայն տեղիս», սոհմային ասու-
թեամբ, Ղուկ. Թ. 6 եւ παντοτε ժամա-
նական մակբայը «յամենայն ժամ», ազ-
գային տարազով, Ղուկ. ԺԱ. 1: Հայ դա-
սականները նոյն ուղղութիւնն ունին իրենց
կարգին:

Իրբ նախադասութեան մէջ կան միա-
ժամանակ մասնական ածական ու ցուցական
ածական, հայը անուը կը գետեղէ յար եւ
նման յոյնին մասնականի եւ ցուցականի
միջեւ, այսպէս՝ εις δλην την γην εκεινην,
«ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն», Մատթ.
Թ. 26, παντα τα ρήματα ταυτα, «ամենայն
բանքս այսոքիկ», Ղուկ. Ա. 65. բայց երբ
երկու ածականները կու գան կողք կողքի,
այն պարագային հայը նախադասութիւն
կու տայ ցուցականին՝ «այս ամենայն չարիք»,
Մարկ. Է. 23, παντα ταυτα τα πονηρα,
«քեզ տայ զայս ամենայն իշխանութիւն»,
Ղուկ. Գ. 6, σοι δωσω την εκουσιαν ταυτην
απασαν, ուր երկու ածականներն ալ նա-
խադասուած են գոյականին: Նոյն կարգ կը
տիրէ հայ դասականներուն մօտ: Ուրեմն
այն ածականները, որոնք «միւս», «այլ»,
«նոյն» եւ «ամենայն» կը նշանակեն, մաս-
նաւոր ձգտում ցոյց կու տան նախադա-
սուելու ինչպէս յունարէնի, նոյնպէս գոթե-
րէնի, հայերէնի եւ սլաւերէնի մէջ, հնդկիկ
իրանեան լեզուներն ալ կը հետեւին նոյն
օրէնքին, այսպէս սկր., զր., հ. պարս., ինչ-
պէս նաեւ լատ., կեղտ եւ բալտեան լեզու-
ները, հետեւաբար խնդրական ածականնե-
րու նախադասման օրէնքը կը թուի թէ
յատուկ է բոլոր հնդեւրոպական լեզուներ-
ու՝ կեղրակոյցընէ Cuendet:

(Շարտումակալիտ:.) 4. Ա. ՎԱՐՊԱՍԵՆ

ՂԵՌՈՆԳ ԵՐԷՑ ՊԵՏՄԵՐԻ
ՄԵՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ-ՊԵՏՄԵՐԻ ԱՒՍՈՒՄ-
ՆԵՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

(Շարտումակալիտ:.)

4. ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Բնվանդակու թիւը: Թէպէտ մա-
տենին վերջը «Վարդապետութիւն վասն
ժամանակագրոց տանս թորդոմայ» կը ներ-
կայացուի Ղեւոնդի աշխատութիւնը, որպէս
թէ նա Հայոց ժամանակագրական պատ-
մութիւնը նկարագրած ըլլայ սոյն մատենիս
մէջ, բայց յերականին կը գտնենք մենք հոն
ժամանակագիրք մը տանն Իսմայէլի. այն է
ժամանակագրութիւն մը արարական ամի-
րապետներու յաջորդութեան եւ անոնց օրով
նուաճուած երկիրներու մէջ տեղի ունեցած
դիպուածներու: Այս տեսակէտով շատ ուղիղ
պատկերացուցած է անոր բովանդակու-
թիւնը Կիրակոս Գանձակեցի. «Պատմու-
թիւն գոր ինչ գործեցին Մահմետ եւ աթո-
թիւն ար ինչ գործեցին ամենայն, եւ
ուսակալն նորա ընդ աշխարհս ամենայն, եւ
առաւել եւս ընդ ազգս Հայոց»: Կարելի է
նկատել նաեւ «Պատմութիւն վարուց եւ
գործոց իշխանացն Իսմայէլի», որովհետեւ
ամբողջ ժամանակագիրքը կ'ընթանայ ամի-
րապետներու յաջորդութեան կարգով եւ ա-
նոնց արիական եւ դժխեմ գործերու եւ
ապարանան վարքի նկարագրութեամբ.
Ղեւոնդ երեք անգամ գործածած է բացա-
րութիւնս. «եւ այս վարք նորա» (էջ 14,
31, 40) եւ մի անգամ Աբղէմէլիէի համար
գրած է. «կալեալ զիշխանութիւնն այսպիսի
վարուք՝ վախճանէր» (31):

Ղեւոնդի Պատմութիւնը 150 տարուան
չըջան (640—789) կ'ընդգրկէ: Կարճառօտ
ակնարկով մը միայն կը բաւականանայ տալ
արարական շարժման սկիզբը, որ իւր ման-
րապատում պատմիչն ունի յանձին Սերիոսի:
Այս շրջանին, գոր կ'անուանէ Ամիր ալ
Մուսնիներու հարստութիւն, անապատի որ-
դենները կ'ապրին ներքին յեղափոխութիւն
մը. նոր արթնացած ժողովուրդը թարմ ու-
ժով դուրս կ'ելլէ աշխարհները՝ Մա-
սանական եւ Բիւզանդականը դարաւոր
մրցութեան մէջ տկարացած եւ կազմալու-
ծուած, չեն կարող ընդդիմանալ նոր ոտո-
սին. եւ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ Պարս-
կաստանն եւ Պաղեստինը, Եգիպտոսն եւ

բովանդակ Ամիրիկէ կը խոնարհին արաբա-
կան լուծին տակ: Իսմայէլեան բանակին
առաջապահ զօրախումբերը հիւսիսէն եւ
հարաւէն կը շօշափեն նաեւ հայկական սահ-
մանները եւ կը փորձեն աւելի աւարառու-
թեան քան նուաճողական նպատակներով
արշաւել մինչեւ երկրին սիրտը. Դուին եւ
Արծափը կ'իջնան. թշնամին մեծ աւարով
կը քաշուի ետ:

Այս նախադրոնէն կը մտնէ Ղեւոնդ իւր
Պատմութեան իսկական շրջանակը, ուր ընդ-
առաջ կ'ելլէ արարական աշխարհանուա-
ճութեան պատմութեան ամէնէն հզօր
դէմքը՝ Մուաւիա Ա., որուն յառաջախա-
ղաց բանակը միջամուխ է արդէն Հայաս-
տանի սահմանները եւ դբաղած է երկրին
նուաճմամբ: Այսուհետեւ Ղեւոնդ յանձնած
իւր նաւն ամիրապետներու կեանքի հոսան-
քին կը նկատի յառաջ՝ երբեմն արագ եւ
երբեմն ծանր նաւարկութեամբ: Ճանապար-
հին կը յաճէ նա իւր հեռագրտակ աչքերն
հին կը յաճէ նա իւր հեռագրտակ, կ'ըն-
աջ եւ ձախ, կը զննէ, կը հետազօտէ, կ'ըն-
դունի տպաւորութիւններ, եւ կը դրոշմէ
կոխէ ցամաք. նա հասած է արդէն իւր
նպատակակէտին: Արաբական ընդարձա-
նոր անհանդուրժելի բռնութիւններու եւ կե-
ղեքումներու տակ. ուժասպառ է ժողո-
ւրդը. մինչ մէկ մասը խումբ խումբ կը
գաղթէ դէպի բիւզանդական հողեր, միւս
մասը կ'ապրի իւր ստրուկի կեանքը, Ստե-
փանոս Կաթողիկոսի հովուութեան տակ, որ
նոր բարձրացած է անարգուած դահին վրայ:
Այս տեղ կը թողու զմեզ Ղեւոնդ:

Ամբողջ արարական աշխարհն առարկայ
է իր զննութեան. ամբողջ նկարագրութեամբ
պատկերացուցած է շարժառիթը, սկիզբը
եւ կատարածը այն ամէն կոիւններուն,
որոնք մղուեցան յընթացս 150 տարիներու,
մերձաւոր եւ հեռաւոր սահմաններու, յատ-
կապէս Մասանեան եւ Բիւզանդական սահ-
մանալուծիներու վրայ, ներքին եւ արտա-
քին թշնամիներու դէմ. նկատի առնուած
են մինչեւ անգամ Հիւսիսային Կովկասի եւ
ձենական սահմաններու վրայ տեղի ունե-
ցած դէպքերը: Բայց որովհետեւ իր տե-
սութեան աւելի մերձ եղած է Հայաստանը,
առաւելապէս այս երկրի իրադարձութիւն-
ները գրաւած են իր ուշադրութիւնը, եւ